

Posebnu pažnju posvećuje autor u sljedećim poglavljima zadržanoj kući te prikazuje gospodarske zgrade od najjedostavnijih poljskih objekata do savršenijih, kao i sporedne građevne objekte oko stambenih zgrada: ulazna vrata u dvorište u ogradama, plotove, bunare i drugo.

Za razvoj narodnoga graditeljstva osobito su zanimljivi podaci o konstrukcijama krovova i stijena stambenih kuća na »polusohe«, kao i usporedba s izvornom konstrukcijom »na sohek«. U zapadnoj Bugarskoj ta se konstrukcija razvijala — čini se — posebnim načinom. I nehotice se namiče usporedba s razvitkom na kućama od hrastovine u hrvatskim krajevima, gdje se ta konstrukcija razvila drugačije i dovela do drugih rezultata.

Iscrpan tekst knjige objašnjava i dokumentiraju 83 slike u tekstu i 43 slike na tablama. Većinom uspjeli autorovi fotosi i umjetnički veoma pregledni crteži J. Kiesewettera.

Prikazani ukrasni ornamentalni elementi navode i nehotice na usporedbe s ornamentalnim elementima u našim krajevima. Dok su ornamenta iz dasaka — za ograde, naslone, zabate i sl. — ne samo slični nego gotovo jednaki, ogromna je razlika u rezbarenju stupova. Na tim se rezbarijama u zapadnoj Bugarskoj opažaju jaki uplivi — čini se bizantskog umjetnoga graditeljstva — dok je kod nas rezbarija stupova čist rezultat stručne tehnike seljačkoga tesarskog dlijeta, koje je oblikovalo sasvim originalne, osebujne ukrase.

I na ognjištima opaža se očit upliv bizantskog umjetnoga graditeljstva.

Povijest i umjetnost svakog naroda nije samo u velikim ljudima — kao vođama, junacima, kraljevima, umjetnicima i književnicima — nije ni samo u velikim raskošnim crkvama, palačama i reprezentativnim građevinama. Veliku struju narodnog života, koja teče stoljećima, čini u najvećoj količini baš onaj mali čovjek, seljak i njegovo, zbog opće neimaštine, skromno stvaranje i rad. Pa ipak je taj čovjek stvorio, bez tuđe pomoći, sve što narodu treba za život, za opstanak, za hranu. On je najveća i glavna snaga narodnog života. Zato njegova djela čine neobično važnu iako do sada dosta zanemarenu granu historije i kulture naroda.

Ta grana međutim danas, u doba urbanizacije, mehanizacije i industrijalizacije presušuje. Ona pomalo, ali neumitno iščezava. Zadnji su deceniji očit dokaz tome.

A ipak ta je grana do sada očitivala svoje neiscrpljive životne snage i sposobnosti. Ona je vlastitim najskromnijim sredstvima stvarala sve što je njoj i drugim narodnim slojevima trebalo za život — bez obzira radilo se o životu nemućnih, podređenih, ili o imućnicima i vladajućim slojevima.

Naglo nestajanje ove grane narodne kulture traži da se još sabere i dokumentira ono što postoji. Za koji decenij to više neće biti moguće.

Zato je svaka knjiga o narodnom graditeljstvu ujedno i spomenik kulture koja neumitno nestaje i iščezava.

Vaclav Frolec svojim je djelom stvorio takav trajan spomenik kulture.

Aleksandar Freudenreich

HORNACKO. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat, Redigovali VACLAV FROLEC, DUŠAN HOLY, RICHARD JERÁBEK, Nakladelství Blok, Brno 1966, 619 str.

Moravski etnolozi ostvarili su ovom monografijom trideset godina staru zamisao biologa V. Ulehle. Prof. A. Vaclavík započeo je god. 1946. takav rad sa suradnicima u najkarakterističnijem naselju Hornjackskog (ili Gornjegja kraja) — Novoj Lhoti. Istraživanja te specifične kulture, nastale spojem autohtonih elemenata i utjecaja iz Stražnica, Moravske doline i Slovačke, nastavili su i god. 1963. završili današnji autori monografije. Ona može poslužiti za primjer savremenoga kolektivnog znanstvenog rada. Autori su se koristili svom dostupnom dokumentacijskom

građom iz prošlosti i valorizirali je uz pomoć građe iz najnovijih etnoloških istraživanja. Svaka studija sadrži historijsku projekciju bilo u etnološkom, etnosociološkom ili folklorističkom aspektu, te prostorni i statistički prikaz rezultata. Statistička metoda mogla se opširnije primijeniti, ali to ne umanjuje vrijednost rada. Kroz svih osam glava ujednačena je metodologija i stil, a tehnička oprema, slikovni i crtani prilozi upotpunjuju ovaj vrijedni rad.

B. Čerešnjač, V. Dohnal i D. Holý obrazložili su u uvodu (s. 15 — 40) izbor toponima »Hornjacko« i u kratkom, ali preglednom arheološko-historijskom prikazu, od prvih nalaza čovjeka, starobronzane neolitske poljodjelske kulture, te pojave Slavena na tom području u 9. stolj. i prvih pisanih izvora, dali presjek života, naselja, stanovništva, sve do opće slike sadašnjosti.

Zanimanje i prehranu stanovništva prikazuje J. Jenjčár (gl. I, str. 41—96). Na temelju njegove analize iskrsava slika stanja imigracije stanovništva. Osim glavnih vrsta proizvodnje — poljodjelstva i stočarstva, te sporednog privređivanja, detaljno je obraden način ishrane, konzerviranje, inventar za priređivanje hrane i spremice, zatim rukotvorstvo i podjela poslova na muške i ženske članove porodice. U zaključnom dijelu dan je historijski razvoj proizvodnje u Hornjackom — od proizvodnje samo za vlastite potrebe u prošlosti, do mnogo kasnijeg stvaranja rezervi za razmjenu ili prodaju na tradicionalnim sastajalištima, te proizvoda tradicionalne materijalne kulture za potrebe savremenog tržišta.

V. Frolec dao je prvi potpun etnološko-historijski prikaz narodnog graditeljstva u Hornjackom (gl. II, str. 97—152). Ocrtavajući geografsko-historijske uvjete, utvrđuje prvobitni oblik i veličinu naselja, razvoj i današnju sliku, zahvaćajući raspon od sedam stoljeća. Zaključuje da su prvobitne karakteristike jedna ulica s kasnijim proširenjima okomito ili paralelno s osovinom sela, te do novijeg doba poznati mlinovi »samote« sa prostorom za stanovanje i poslovanje. Od slavenskog naseljenja do sada utvrđuje kao temeljne prizemnice i relativno autohtoni razvoj nastambe. Uz mnoštvo tlocrta analizira tip i unutrašnje uređenje kuće, građevni materijal, tehnike gradnje pokrivanje krova i uticaje okolnih predjela. Analogije i varijante tog slavenskog materijalnog kulturnog dobra nalaze se i na našem južnoslavenskom teritoriju. Analize interijera i naziva pokazuju to isto. Autor opisuje pojedine elemente, kao npr. vjetrenjače, te stare stupe za sukno. Zaključno utvrđuje da graditeljstvo Hornjackog ne tvori samostalan tip, već se detaljima ukrasa i arhitektonike nadovezuje na pomoravske i zapadnoslovačke primjere.

Treća je glava o narodnom odijevanju (str. 153—196). Frolec je analizom i komparacijom svih vrsta i dijelova nošnje (iz bogatog fonda prošlosti i sadašnjosti) zaključio da se ona uklapa u opću sliku kulturnog jedinstva predjela moravsko-slovačke granice. Analiziranjem unesenih utjecaja prema društveno-historijskim i geografskim uvjetima autor potvrđuje stanovište J. Klvanja da skup pojedinosti daje poseban hornjacki tip nošnje (str. 188). Nošnja se danas gubi, ali je očuvana kod suvremenih i tradicionalnih svečanosti.

Likovo izražavanje u Hornjackom analizira R. Jeřábek (gl. IV, str. 197—282) u tri odjeljka: 1) umjetnička očitovanja zavisna o obliku stanovanja i proizvodnje, 2) o načinu odijevanja i 3) o društvenom životu. Prema karakteristikama tog izražavanja autor zaključuje da su svrsishodnost, jednostavnost izrade, umjerenost i harmonična boja neke od glavnih značajki. Ističe povezanost likovnog izraza s društvenim životom, običajima i vjerovanjima, pa primjere dokumentira, opisuje primjenu, oblik, teritorijalno rasprostranjenje, današnje proizvođače, motive, tehnike ukrašavanja, njihovu starinu i nove utjecaje.

J. Tomeš je obradio društveni i porodični život (gl. V, str. 283-360) u nekoliko odjeljaka — od tradicionalnih vjerskih pojava, ljekarstva i godišnjih običaja, pa običaja koji prate tok života, do prikaza društvenih i rodbinskih odnosa. Svaka grupa analizirana je u vremenu i prostoru. Prvi odjeljci usko su vezani za razumijevanje prirodnih pojava i rad, pa autor konstatira veoma razvijen animizam i demonologiju magijske radnje i predmete s apotropejskom moći. Svemu tome nalazimo mnoge analogije i u našem narodu. Narodno ljekarstvo izraženo je racio-

nalnom i iracionalnom praksom, odnosno praznovjerjem, bajanjima, ljekovitim biljem i dr. Autor prikazuje porodne, svadbene i posmrtno običaje i obrede, koji obiluju magijskim radnjama za plodnost i sl. Takva je npr. igra »žabska« (str. 326) kod nas poznata po imenom »žabari«, pa elementi arhaične otmice nevjeste u svadbenim obredima i dr. Autor zaključno prikazuje razvoj porodično-društvenih odnosa, analizira očuvanje pojedinosti iz stare tradicije u novom društvenom obliku i ustanovljuje današnju sliku stanja.

Prikazujući muzičku umjetnost Hornjackog D. Holy (gl. VI, str. 361—428) u tri odjeljka analizira i prikazuje muzičke instrumente, od pištanja u dlan i list do gudaćih narodnih instrumenata, zatim muziku uz igru s bogatim notnim pri-mjerima i analizama stila, ritma i melodije pjesme.

Z. Jelinkova je u posebnoj glavi (VII, str. 429—462) koncizno obradila naro-dni ples uz izvrsne crteže i fotografije). Obuhvatila je plesove s okretanjem u paru, muške obredne plesove i plesne igre, figurativne plesove i dječje igre. Ista- knula je osobitosti, tradiciju i njeno prvotno značenje, noviju praksu, analogije u ostalih naroda.

Pripovijedanje je obradila D. Klimova (gl. VIII, str. 463—497) zahvatila je sredinu u kojoj je tradicija nastala i održala se, njene vrste: priče, humor i sa-tira, praznovjerna kazivanja, historijske i mjesne predaje, hornjacku tradiciju o hajducima i o događajima iz života. U zaključku ukazuje na vrlo bogatu usme- nu tradiciju na rimovanje i ritmiziranje u pripovjetkama, na tematsko bogatstvo tradicije i njeno odražavanje društveno-historijskih prilika.

Monografija o ovoj specifičnoj oblasti koja obuhvaća deset sela sa središtem u Velikoi, a koja je u staroj literaturi zvana »Moravska Slovačka«, po zaključcima navedenih studija odražava cjelovitost materijalne, duhovne i socijalne kulture iako taj kraj ne tvori cjelinu u geografskom smislu. To je najstarije naseljeno područje Bijelih Karpat. U kratkom zaključku konstatira se istovjetnost eleme- nata s kulturom u Pomoravlju, odakle se taj kraj kolonizirao, ali se te veze utvr- đuju samo za novije doba. Očituje se donekle i utjecaj karpatske kulture, dok je od starina značajan utjecaj slovačke kulture naročito u vezu, muzici, folkloru i dijalek- tu većine sela. Otkrivaju se također elementi češke kulture, utjecaji iz Panonije, južnoslavenskog etnosa, Balkana i zakarpatske kulture. Prema izražajima ovih karakteristika svrstavaju se hornjacka sela u pet skupina. Takav konglomerat održao se zbog specifičnih historijskih zbivanja, fluktuacije stanovništva, socijalno- ekonomskih prilika, različitog porijekla stanovništva, izoliranosti unutar samog Hornjackog i gotovo autohtonog razvoja u prošlosti.

Monografija je upotpunjena abecednim popisima građe, tekstovima, katalo- gom pripovijedaka prema sistemu Aarne-Thompsona, popisom kazivača, citiranih autora itd. Opširan zaključak preveden je na ruski, njemački i engleski jezik.

Vesna Čulinović-Konstantinović

JÁN PODOLÁK, PASTERSTVO V OBLASLI VYSOKÝCH TATIER. Sloven- ská akadémia vied, Bratislava 1967, 212 str.

Prostor Karpat predstavlja za neke etnografske pojave još uvijek zatočno područje. Uz pojedinačne zaostatke tradicijske kulture, jedna od cjelovitijih po- java, koja još i danas ima ne samo veliko etnološko već i ekonomsko značenje, svakako je planinsko stočarstvo. U tom se čitavom prostoru napose ističe podru- čje Visokih Tatra, čije stočarstvo privlači pažnju brojnih, a osobito slovačkih i poljskih etnologa. Tako pod redakcijom W. Antoniewicza Poljska akademija znanosti izdaje monografiju »Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala«, od koje su do sada izašla dva sveska, zapravo dvije opsežne knjige. Podolákova je monografija »Sto- čarstvo u području Visokih Tatra« upravo zbog vrlo iscrpnog, a pri tom pažljivo i znalački odabranog teksta, uz mnoštvo (katkada možda i preobilne) slikovne gra- đe veoma mnogo pridonijela podrobnom upoznavanju ovog tipa planinskog sto- čarstva i s ove, slovačke strane Tatra.